

De Leugen

Voor wie aan taal begint

Dit is een uitgave van Quodest Communicatie Veenendaal

2^e druk 2018 - Alle rechten voorbehouden.

Omslagontwerp: Quodest Communicatie

ISBN: 9789402173703

www.rudydek.nl

© Rudy Dek, 2018 – De Leugen

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd of openbaar gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De Leugen

Voor wie aan taal begint

Rudy Dek

Quodest Communicatie

‘Je hoeft niet bang te zijn, hoor.’

(zuster op het consultatiebureau, bovenmeester, tandarts, zwemleraar,
onbekende man in lange regenjas, examiner, dominee,
sollicitatiecommissie, politieman, internist, rechter, in koor: de anesthesist
en de chirurg, pensioenfonds, elke willekeurige hypotheekverstrekker, de
overheid, je eigen vader)

Inhoudsopgave

1. Inleiding
2. Taal – de fascinatie
3. De wereld is ook uitgegeven in taal
4. Het wereldbeeld als boek en een boek als wereldbeeld
5. Het nooit gepubliceerde interview
6. De leugen
7. Van verf en woorden de werkelijkheid
8. Iedereen droomt waarheid
9. De intake
10. Wie betaalt de economie?
11. Rubriceren is slechts een van de vele bedachte rubrieken
12. Out of the box
13. Het eindeloze gesprek

1. Inleiding

‘Om mee te beginnen: dit verhaal bestaat uit taal en al deze taal gaat ook nog eens over taal. Daarmee is het allerlastigste al direct gezegd. In ieder geval heb ik daarmee het wezen van het verhaal te pakken. Ik wil met woorden iets over woorden zeggen, op dezelfde manier als waarop een zwaard zich aan zichzelf snijdt en het vuur zich aan zichzelf warmt.

Aan de orde komen eigenschappen van taal en hoe deze ons denken beïnvloeden. Maar ook wil ik laten zien hoe taal ons voor de gek houdt, zelfs zonder dat we dat doorhebben, en hoe het zijn stempel drukt op de vorming van een samenleving. Sommige problemen in onze samenleving lijken onoplosbaar, maar mogelijk heeft dit te maken met de macht die we aan de taal hebben gegeven. De taal heeft inmiddels ook een imposant rijk opgebouwd.

Mensen gebruiken allemaal een taal. Wij Nederlanders gebruiken de Nederlandse taal, Russen de Russische, Zweden de Zweedse, Britten en Australiërs de Engelse en veel mensen in Eritrea spreken het Tigrinya, maar wat voor taal ook, we kletsen allemaal. En velen van ons vinden dat hartstikke leuk. En lukt het niet met elkaar te praten, zoals vroeger op plaatsen waar mensen van verschillende nationaliteiten met elkaar handeldreven, dan bedenken we daar wel iets voor, een taal die we allebei kunnen verstaan. *Pidgin* is het woord voor zo’n taal, een taal met weinig woorden en geen grammatica. De naam is afgeleid van het woord *business*, want hoe je het ook wendt of keert, daar draait alles om.

Kent u het verhaal van Keizer Frederik II van Pruisen? Hij wilde ooit weten welke taal kinderen uit zichzelf zouden gaan spreken, als niemand wat tegen hen zei. Om een antwoord op die vraag te krijgen werd een aantal kinderen jarenlang opgevoed zonder dat er tegen hen werd gesproken. Helaas gingen ze allemaal dood. Of er een verband is met het zwijgen, weten we natuurlijk niet zeker, maar het lijkt er wel op. Taal is nabijheid, contact, verbinding. Waarschijnlijk kunnen we niet zonder die verbondenheid. Mensen in langdurige, eenzame opsluiting worden knettergek. En paar uur in een isoleer roept al een hele wereld op waarin iedereen je heeft verlaten.

Gebaren, mimiek, pictogrammen zijn ook vormen van taal, maar daar gaat dit boek niet over. Dit gaat alleen over de taal in woorden en zinnen, zoals het Nederlands. Geschreven en gesproken.

Het is geen wetenschappelijk verhaal. Per se niet. Wetenschap wil de taal in betekenis en consequenties logisch in kaart brengen, met onderzoeken over etymologie of morfologie, maar dit verhaal gaat juist over de vraag of dat überhaupt wel kan en wat er gebeurt als we aannemen

dat zoiets kan. Aan al datgene wat de wetenschap doet, gaan namelijk vragen vooraf: wat kan je wel of niet met taal over taal zeggen? Hoe omzeil je bijvoorbeeld de paradox? Hoe definieer ik een woord zonder woorden? Hoe weet ik of dat wat ik zeg of schrijf wel of niet waar is? Wat vertelt taal wel en wat vertelt het niet? Over zulke dingen wil ik het graag hebben, over dat wat de taal voortbrengt aan schoons, grappen, tegenstrijdigheden of leugens. Wat verbeeldt de taal eigenlijk? Wat verbeeldt het zich? Dit gaat over de magische taal, maar soms ook over de verzengende taal. Wat heeft de taal met ons denken gedaan? En met ons handelen? Zijn er problemen in de samenleving die puur en alleen uit taal zijn voortgekomen?

Over een aantal dingen die ik aanhaal, is al eens verteld door Paul Watzlawick, een psychotherapeut, maar bovenal een man met een geniaal inzicht. Hij deed zijn uitspraken vooral in de context van zijn therapie. Veel van zijn inzichten heb ik nog eens opgerakeld en daar waar mogelijk verhelderd en zo mogelijk en in alle bescheidenheid aangevuld. Ik heb de indruk dat Watzlawicks inzichten niet altijd zijn gehoord, terwijl ze zo de moeite waard zijn. Al zijn boeken raad ik hierbij dan ook van harte aan.

In ons bestaan komt informatie tot ons van anderen, maar ook doordat we de wereld zelf onderzoeken en beleven. We weten zaken uit ervaring. Om meer volledig te zijn in mijn verhaal over taal, ik ben tenslotte al jaren taaltrainer, wil ik naast de geboden informatie de eigen beleving een plaats geven. De enige direct beschikbare beleving is die van mijzelf. Ik weet dat andere mensen ook een beleving hebben, dat zeggen ze althans, maar die belevingen bestaan voor mij alleen dankzij de tussenkomst van de taal. Dus, als ik het over beleving heb, heb ik het over de enige beleving die ik ken, wat ik niet prefereer, maar waar ik niets aan kan veranderen. Het zij zo. Ik hoop dan ook dat u voor het gezonde evenwicht uw beleving naast die van mij wilt houden.

Soms noem ik mijn beleving bewondering, soms verwondering. Of dat hetzelfde is, geloof ik niet. En als ik zeg dat iets mooi of niet mooi is, acceptabel of onacceptabel, bedoel ik uiteraard dat ik dat zo *vind*. Wat mij betreft, geldt dat voor alle stellende uitspraken in dit verhaal. Het is geen doen om er steeds weer bij te zeggen dat dit *mijn* opvatting is. Het maakt de tekst ook minder aantrekkelijk. Dan kan niet. Elke tekst moet aangenaam zijn.

Naast beleving maak ik zoals gezegd gebruik van wat anderen mij in taal hebben aangereikt, oftewel, wat mensen hebben gezegd of geschreven. Zo heb ik de afgelopen jaren allerlei mensen geïnterviewd. Die interviews gingen niet zo zeer over taal, maar over de samenleving. Taal en samenleving raken elkaar, beïnvloeden elkaar. Daarom komt u stukjes uit die interviews in dit boek tegen. Commentaar van mijn meelezers heb ik ook ter harte genomen, waarvoor dank.

Als u op de volgende bladzijde het verhaal ingaat, stuit u allereerst op dingen die mij in taal zo fascineren en hoe deze mijn denken in gang hebben gezet. Daarna vertel ik over hoe ik als kind met woorden in aanraking kwam en aan de slag ben gegaan om er een beeld van de wereld mee te construeren. Mijn omgeving, thuis en school, ze deed niet anders, dus volgde ik dat voorbeeld. Omdat ik in al die jaren van construeren tegen allerlei obstakels aanliep, ben ik me natuurlijk gaan afvragen hoe andere mensen daarmee omgingen, vooral mensen die een zelfde soort missie hebben, zoals wetenschappers of aanhangers van een levensbeschouwing. Ook die gedachten neem ik mee.

Meer en meer komt het verhaal bij de beperkingen van taal, of beter gezegd, bij dat wat de taal niet kan, maar waarvan we denken dat hij dat wel kan. Ik bedoel, de zaken die we naar aanleiding van woorden hebben aangericht. Zo zijn we ook bang voor woorden, voor dat wat mensen zeggen en daarom drukken we hen onverwacht een drollentaart in het gezicht. Of we sluiten mensen op. Of schieten hen op straat gewoon overhoop.

Die taal dus.?’

2. Taal – de fascinatie

I

‘Wat ik heel zeker weet, is dat mijn leven pas mijn leven werd, toen taal tot mij begon door te dringen. Vanaf het moment dat ik mensen daadwerkelijk versta en ik zo nu en dan wat terugzeg, lijkt ik te bestaan en deel te nemen aan deze wereld. Volgens mij kan zich ook niemand de tijd herinneren waarin hij of zij nog niet sprak. Niet met een hartslag of een ademhaling begint het leven, het begint pas als je aan taal kan meedoen. Daarom, taal heeft me het leven gegeven. Ik ben er dankzij taal. En ik geniet ervan; de wereld zit namelijk stampvol met taal.

Sinds de ontdekking van taal verwonder ik mij over de mogelijkheden ervan. Taal is zo magisch en tegelijk zo levensecht. Toen mijn opa vroeger over zijn werk in de Rotterdamse haven vertelde, kreeg ik als vanzelf een wereld voor ogen. Ik zag harde werkers in het ruim van een schip, bezwete bovenlichamen, zwarte handen en zwarte gezichten. Aan het eind van een werkdag stond ik bij mijn oma in de keuken en in afwachting van zijn thuiskomst staaarde ik naar het oranje lamplicht boven de stad. Daar moest mijn opa vandaan komen, daarginds lagen de schepen die hij had leeggehaald. Daar waar het geweldig moest zijn.

Gelukkig, jaren en jaren later, heeft taal nog steeds die zelfde uitwerking op me. Als ik op de borden langs de weg namen lees als *Noordeloos* of *Waterberg*, dan zie ik een wereld zonder het noorden of een berg van opgestuwd water dat zich ondanks alle wetten van de zwaartekracht weet staande te houden. Werelden die anders zijn, zich van de regels niets aantrekken, hebben iets bijzonders in zich: een uitweg voor de strenge werkelijkheid van deze.

Er zijn veel meer plaatsnamen die een verhaal met zich mee lijken te dragen. *Nijmegen* heeft een geschiedenis over een nieuwe markt. *Amsterdam* en *Rotterdam* zijn begonnen als een nederzetting aan de rivier. Ga je over de *Amerongse berg*, dan kom je in *Overberg*. Bij Rhenen ligt achter de Grebbeberg *Achterberg*. Nu dat zo te berde komt, wat zou het verhaal zijn achter *Vrouwenpolder*? Of dat achter het Belgische *Kuttekoven*?

Hoe maken we de woorden? Neem het woordje *antiloop*, ook wel geschreven als *antilope*. Als er toch een dier is dat geweldig kan lopen, dan is dat toch wel de antiloop. Welke jaloerse man of vrouw heeft dat dier met zo’n naam gestraft?

Simon Carmiggelt heeft het in een van z’n *Kronkels* over een man die zijn horloge *raadpleegt*. Als jonge lezer fascineert het me dat je een